

Redovisning av pensionsplaner i tider av hög inflation

På grund av den ovanligt höga inflationstakten förra året aktualiseras frågeställningar om redovisning av värdesäkring i förmånsbestämda pensionsplaner i årsbokslutet för 2022. Värdesäkring är sedan länge en återkommande årlig händelse, men eftersom den i år blev oväntat stor har frågor uppkommit om hur den ska redovisas enligt IAS 19 och enligt svenska regler. En annan fråga som är ständigt aktuell är hur tillgångstaket i IAS 19 Ersättningar till anställda ska tillämpas i koncernredovisningar enligt IFRS på förmånsbestämda planer, särskilt på ofördelade överskott i planer utanför ITP. Det saknas emellertid tydliga, dokumenterade vägledningar för dessa två frågor. I denna artikel sammanfattar Henrik Persson hur han anser att de bör hanteras redovisningsmässigt.

Text: **Henrik Persson**

I korthet menar han att:

- uppräknigen av pensionsrätter ska beaktas, enligt svenska regler, redan i årsbokslutet för samma år som värdesäkringen beslutas.
- PRIs beloppsuppgifter, som de varje år skickar ut avseende avsättningens storlek per den 31 december föregående år, ska inkludera uppräknigen avseende beslutad värdesäkring. Alternativt att vägledningen i K3 ändras så att företagen ska redovisa sin pensionsskuld med beaktande av beslutad värdesäkring, även om den inte ingår i beloppsuppgiften från PRI.
- företag som tecknar förmånsbestämda pensionsplaner utanför ITP genom att betala premier till ett försäkrings- eller tjänstepensionsföretag måste välja redovisningsprincip för hur tillgångstaket ska tillämpas på ofördelade överskott.

Redovisning av värdesäkring i förmånsbestämda pensionsplaner, i en tid med ovanligt hög inflationstakt, och tillämpning av tillgångstaket



ÖRMÅNSBESTÄMDA PENSIONSÅTAGANDEN FORTSÄTTER att väcka redovisningsfrågor trots att det är en tryggandeform som är under utfasning, men som förvisso kommer att finnas kvar under en mycket lång tid.

I bokslut, och årsredovisningar, för 2022 aktualiseras redovisning av värdesäkring (också benämnt indexering) i form av pensionstillägg och fribrevsuppräkningsfrågor. Tilläggen och uppräkningsfrågorna blir på grund av det rådande inflationsläget oväntat stora. Själva värdesäkringen i sig är ingen ny företeelse, utan en sedan länge återkommande årlig händelse. Denna gång har det däremot uppkommit frågor om hur värdesäkringen ska redovisas enligt IAS 19 och enligt svenska regler. En annan fråga som är ständig aktuell är hur tillgångstaket i IAS 19 *Ersättningsfrågor till anställda* ska tillämpas i koncernredovisningar enligt IFRS på förmånsbestämda planer. Eftersom jag anser att den dokumenterade vägledningen för dessa två redovisningar behöver förtydligas sammanfattar jag här hur överskott i dessa pensionsplaner uppstår och hur värdesäkring bör hanteras redovisningsmässigt.

Artikeln består av fyra avsnitt. I det första behandlas hantering av överskott och värdesäkring i förmånsbestämda pensionsplaner. I det andra hur värdesäkring redovisas och på vilket sätt detta skiljer sig åt mellan IAS 19 och god redovisningssed i Sverige.

I det tredje avsnittet behandlas hur tillgångstaket enligt IAS 19 tillämpas på överskott som används för premiereduktion, eventuellt återbäring, i förmånsbestämda pensionsplaner¹. Artikeln avslutas med några sammanfattande reflektioner och tankar om granskningen av redovisningen av värdesäkring i sådana planer; vad bör revisorerna följa upp och dokumentera i sin granskning för att säkerställa att värdesäkringen är korrekt redovisad? En liten ordlista finns bifogad efter artikeln med de termer som används.

1. Överskottshantering och värdesäkring i förmånsbestämda pensionsplaner

I förmånsbestämda pensionsplaner där arbetsgivaren betalar en premie till ett försäkrings- eller tjänstepensionsföretag finns det oftast inbyggda mekanismer för att återbära överskott till arbetsgivarna som bidrar till dessa planer och för att förhindra att värdet på intjänade pensioner urholkas av inflationen (det senare benämnt värdesäkring). För pensionsplaner som förvaltas i egen regi och som tryggas genom överföring av medel till pensionsstiftelse återbärs överskott genom att arbetsgivaren begär gottgörelse inom de ramar och i den takt som trygghandlagen tillåter. Överskotten i planerna skapas i förstone genom avkastningen på förvaltningstillgångarna (i förhållande till garanterade utfästelser). Vid tillämpning av IAS 19 i koncernredovisning kan också aktuariella vinster eller förluster uppstå genom att de förväntade pensionerna för arbetstagarna blir lägre än tidigare förväntat (på grund av ändrade antaganden om slutlöner, personalomsättning och livslängd) som påverkar värdet på den nettotillgång eller skuld som beräknas.

Eftersom planerna inte är tidsbegränsade utan sträcker sig över flera decennier behöver det finnas

mekanismer för att överskott som uppstår successivt fördelas till förmånstagarna (arbetstagarna) eller arbetsgivarna (i form av premierreduktioner), så att inte alla överskott ackumuleras tills alla pensionsåtaganden är reglerade. I livförsäkrings- och tjänstepensionsföretag som förvaltar sådana pensionsplaner sker det i första hand form av pensionstillägg (värdesäkring av pensioner under utbetalning), fribrevsuppräknning (värdesäkring av intjänade pensioner som ännu inte är under utbetalning) och premierreduktioner till arbetsgivarna. Fördelning av överskott är föremål för beslut inom ramen för livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretagets konsolideringspolicy och förekomsten av överskott. Som exempel kan nämnas att Alectas konsolideringspolicy² för förmånsbestämda försäkringar anger att följande gränsvärden för kollektiv konsolidering ska tillämpas:

- 125 procent – nedre gräns för värdesäkring av pensioner (pensionstillägg).
- 135 procent – nedre gräns för höjning av intjänad pensionsrätt (fribrevsuppräknning).
- 150 procent – nedre gräns för premierreduktion.
- 175 procent – nedre gräns för övrig återbäring till försäkringstagare.

Överskottshantering i ett livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretag

Överskotten i en förmånsbestämd pensionsplan som förvaltas av ett livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretag är antingen ofördelade, fördelade eller tilldelade³. Överskott som inte är garanterade (tilldelade) redovisas inte som en del av livförsäkrings- och tjänstepensionsföretagets försäkringstekniska avsättningar utan som en särskild del av deras egna kapital (konsolideringsfonden). Överskott som är fördelade kan återtas vid behov.⁴

Värdesäkringar hos Alecta, beslut och ikraftträdande

För den största förmånsbestämda pensionsplanen i Sverige, ITP 2, är Alecta Tjänstepension Ömsesidigt förvalet för de arbetsgivare som väljer att betala löpande pensionspremier i stället för att trygga sina pensionsåtaganden i egen regi. Alecta beslutar i oktober varje år hur deras överskott ska användas, bland annat för värdesäkring av ålderspensioner under utbetalning inom ITP 2 och ITPK⁵, fribrevsuppräknning eller premierreduktion, enligt sin konsolideringspolicy, se ovan. Värdesäkringen och fribrevsuppräknningen baseras på hur mycket konsumentprisindex har förändrats i föregående period (ökningen av konsumentprisindex under perioden september – september), vilket kommuniceras strax därefter (senast i oktober 2022; 10,84 % på pensionstillägg och

fribrev) för att börja gälla vid inledningen av nästkommande år. Det kan nämnas att det i ITP-avtalet inte finns något avtalat om värdesäkring. Däremot har en praxis etablerats mellan arbetsmarknadens parter att, om överskott finns, bibehålla köpkraften i pensionsutfästelser genom att framåtriktat kompensera för den inträffade inflationen.

Nedanstående tabell sammanfattar den årliga värdesäkringen som börjat gälla sedan 2018; som synes är den senaste värdesäkringen exceptionellt hög.

Tidpunkt	Värdesäkring
Januari 2018	2,12 procent
Januari 2019	2,32 procent
Januari 2020	1,45 procent
Januari 2021	0,39 procent
Januari 2022	2,51 procent
Januari 2023	10,84 procent

Källa: [Frågor och svar om inflation - PRI Pensionsgaranti](#)

Många andra livförsäkrings- och tjänstepensionsföretag (liksom PRI) har som policy att följa Alecta och värdesäkra pensioner genom fribrevsuppräknning och pensionstillägg i samma utsträckning. Värdesäkring av fribrev innebär, avseende beslutet 2022 som effektueras från och med den 1 januari 2023, att intjänade förmåner och pensioner under utbetalning ökas med 10,84 % på ett bräde (intjänad pensionsrätt 100 000 SEK blir alltså 110 840 SEK). För arbetsgivarföretagen innebär det att värdet på de intjänade pensionsförmånerna ökar snabbare än vad som tidigare förväntades⁶. Om kapitalförvaltningen genererar större överskott än förväntat kan premierna som beräknas och faktureras arbetsgivarna minskas, eftersom livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretaget då inte behöver ta in lika mycket premier för att kunna infria det förmånsbestämda åtagandet utifrån aktuell lön⁷.

2. Redovisning av värdesäkring enligt internationella och svenska redovisningsregler

Redovisning enligt internationella redovisningsregler (IFRS)

Vid koncernredovisning enligt IFRS beräknas värdet på förmånsbestämda åtaganden, tryggade i egen regi, enligt IAS 19, med en viss aktuariell beräkningsmetod (Projected Unit Credit Method, PUCM). För att kunna göra en beräkning enligt PUCM måste företagsledningen uppskatta ett antal viktiga demografiska och finansiella antaganden (gemensamt

”Min erfarenhet är att företag ibland periodiserar ökningen i pensionsskulden, som uppstår i januari varje år när värdesäkringen effektueras, genom att fördela kostnaden för denna uppräknings vid tillämpning av svenska redovisningsregler, eftersom den avser hela året.”

benämnt aktuariella antaganden). Det finns emellertid inget separat antagande om förväntad värdesäkring; däremot finns ett antagande om årlig inflation som fastställs utifrån marknadens långsiktiga förväntningar på inflation samt ett antagande om framtida löneökningar. Dessa aktuariella antaganden ska fastställas så att de beaktar framtida förändringar av ersättningarna, både de som är fastställda enligt planens formella villkor och eventuella informella förpliktelser, utöver planens formella villkor, vid rapportperiodens slut. IAS 19 anger som exempel på sådana informella förpliktelser att företaget under en längre period har ökat värdet på intjänade och utbetalda pensioner för att mildra effekterna av inflationen och det inte finns några indikationer på att denna praxis kommer att ändras i framtiden samt att företaget är förpliktigt, antingen enligt planens formella villkor eller informella förpliktelser som går utöver dessa villkor, att använda planens eventuella överskott till förmån för dem som omfattas av planen⁸.

Därtill finns andra antaganden, till exempel om löneökningstakt och inkomstprisbasbeloppsökning, som också är fastställda med beaktande av förväntad inflation. I sammanhanget är det viktigt att nämna att IAS 19 kräver att antaganden som används ska vara ”ömsesidigt förenliga”, med vilket IASB menar att alla antaganden som har fastställts med beaktande av en viss inflationstakt under en viss framtida period (såsom antaganden om räntenivåer och löne- och ersättningsökningar) ska fastställas med utgångspunkt från samma inflationstakt under denna period⁹.

Per 31 december 2022 kunde det konstateras att Alectas beslut om värdesäkring inför 2023 var

ovanligt högt (10,84 %), vilket resulterade i en mycket stor erfarenhetsbaserad justering (avvikelse mellan tidigare antagen inflation, som säkerligen var betydligt lägre, och faktisk inflation på 10,84 %). Dock medförde beslutet inte, i sig, en antagandeförändring (om långsiktig inflation/värdesäkring) trots den höga inflationstakten, som fortsatt håller i sig, eftersom marknaden fortfarande förväntar sig att inflationen – långsiktigt – kommer att vara på en betydligt lägre nivå. Att observera är alltså att inflationsantagandet är ett uttryck för förväntad årlig inflation under hela intjänandeperioden, inte bara under det innevarande året. Effekterna av ändringar av aktuariella antaganden så väl som erfarenhetsbaserade justeringar redovisas i Övrigt totalresultat enligt IAS 19 p 57 (d).

Alectas beslut om värdesäkring inför nästkommande år ska enligt min bedömning beaktas redan i koncernredovisningar enligt IFRS innevarande år per 31 december vid tillämpning av IAS 19, eftersom beslutet fattades i oktober, även om det effektueras den 1 januari i efterföljande år. Företag som tillämpar IAS 19 och som tryggar pensionsutfästelser i egen regi ska alltså beakta värdesäkring som beslutats innan bokslutsdagen när de fastställer de erfarenhetsbaserade justeringarna och utvärdera behovet av att ändra antagandet om framtida inflation och värdesäkring.

Redovisning av värdesäkring enligt svensk god redovisningssed

Företag som har skrivit på ITP-avtalet har också förbundit sig att tillämpa de aktuariella grunder (antaganden om diskonteringsränta, livslängd och framtida omkostnader) som PRI ideell förening fastställer för beräkning av kapitalvärdet på intjänad pensionsrätt. Den metod som tillämpas är en

nuvärdesberäkning av intjänade pensionsrätter per en viss tidpunkt och skiljer sig alltså åt från den som tillämpas enligt IFRS¹⁰. PRI beaktar, precis som Alecta, värdesäkring av förmånsbestämda pensioner utifrån uppmätt inflation, fast på ett annat sätt och vid en annan tidpunkt. PRI genomför, efter Alectas beslut om värdesäkring, en särskild uppräkningsberäkning av värdet på pensionsrätterna (till skillnad från vid tillämpning av IAS 19; se ovan om antagande av inflation i PUCM-beräkningen) först i januari följande år, vilket gör att pensionsavsättningen enligt god redovisningssed i Sverige per 31 december inte påverkas av det gångna årets beslut och den beslutade värdesäkringen ingår heller inte i den beloppsuppgift om pensionskulden som PRI lämnar till företagen per den tidpunkten. Detta förklaras av att uppräkningsberäkningen inte effektueras förrän efter årsskiftet och sålunda inte anses vara en del av nuvärdet på intjänade pensionsrätter per 31 december.

Min erfarenhet är att företag ibland periodiserar ökningen i pensionskulden, som uppstår i januari varje år när värdesäkringen effektueras, genom att fördela kostnaden för denna uppräkningsberäkning vid tillämpning av svenska redovisningsregler, eftersom den avser hela året. Jag menar dock att det kan ifrågasättas om denna uppräkningsberäkning inte i stället alltid ska redovisas som en momentan ökning av avsättningen, och motsvarande pensionskostnad. Om beslutet är fattat innan den 31 december¹¹ bör effekten av värdesäkringen redovisas redan då. Detta eftersom den inte avser framtida intjäning av pensionsrätter under innevarande år utan är en kompensation för inflation, framåtriktad, genom värdesäkring av tidigare intjänade pensionsrätter.

Enligt ÅRL 3 kapitlet paragraf 9 ska som avsättningar "sådana förpliktelser redovisas som är hänförliga till räkenskapsåret eller tidigare räkenskapsår och som på balansdagen är säkra eller sannolika till sin förekomst men ovissa till belopp eller till den tidpunkt då de skall infrias". Min uppfattning är att PRIs beslut om värdesäkring i november varje år medför att de arbetsgivarföretag som tillämpar deras grunder per 31 december har en sådan informell förpliktelse som avses i vägledningen i 21.4 i K3 till följd av en inträffad händelse, som sannolikt kommer att kräva ett utflöde av resurser för att regleras och som kan tillförlitligt uppskattas beloppsmässigt, som innebär att den därför bör redovisas som en avsättning vid den tidpunkten. Den praxis för värdesäkring som har utvecklats i Sverige under de senaste sextio åren, med tillhörande beslutsgång hos Alecta och PRI, måste nog ses som en sådan etablerad praxis som innebär att arbetsgivarföretagen påtar sig vissa skyldigheter och därigenom har skapat en välgrundad förväntan (i förstörne hos arbetstagare och före detta arbetstagare) att de kommer att fullgöra sina

skyldigheter (att värdesäkra pensionsåtaganden). Den inträffade händelsen, beslutet om värdesäkring innan årsskiftet, innebär att arbetsgivarföretagen, i praktiken redan 31 december, inte har någon annan realistisk möjlighet än att reglera den tillkommande förpliktelse som värdesäkringen innebär. Därför vore det rimligast att värdesäkringsbeloppet redovisas redan då, som en del av pensionsavsättningen och som en kostnad. Dock gäller inte de generella reglerna om avsättning i K3 (främst 21.4 och 21.6) förpliktelser avseende ersättningar till anställda. I stället ska enligt 28.21 tillämpare som tryggar en förmånsbestämd plan genom avsättning i balansräkningen, samt erhåller en beloppsuppgift om pensionskuldens storlek från ett oberoende företag, redovisa pensionsförpliktelsen enligt den erhållna uppgiften. PRI måste anses vara ett sådant oberoende företag som skickar ut bokslutsuppgifter till företagen per den 31 december. Den beslutade värdesäkringen i november varje år ingår emellertid inte i detta belopp, varför företagen inte kan välja att räkna upp pensionskulden med beslutad värdesäkring i sitt årsbokslut.

Sammanfattningsvis är därför min uppfattning att den nuvarande praxisen bör ändras så att antingen a) PRI räknar upp skulden per den 31 december varje år med den värdesäkring som är beslutad i november (av ovan angivna skäl) så att den ingår i den beloppsuppgift som de skickar till företagen eller b) att K3 ändras så att även beslutad värdesäkring beaktas ovanpå den beloppsuppgift som PRI tillhandahåller.

En jämförelse mellan IAS 19 och god redovisningssed i Sverige

Beräkningarna av förmånsbestämda pensionsförpliktelser skiljer sig åt mellan IFRS och god redovisningssed i Sverige. En IAS 19-beräkning av ett förmånsbestämt pensionsåtagande påverkas av de årliga indexuppräkningsberäkningarna fast effekten blir annorlunda än vid tillämpning av svenska redovisningsregler, eftersom IAS 19 tar hänsyn till en årlig förväntad inflation och värdesäkring (som dock kan avvika från den faktiska under ett enskilt år). Dessutom påverkas, som nämnts ovan, IAS 19-beräkningar av förändringar i *förväntad framtida* inflation (och därmed värdesäkring), inte bara nästa år, utan över hela prognosperioden, genom en förändring i inflationsantagandet. Förändringar av ett aktuariellt antagande kan få stor påverkan på beräkningen eftersom det är många års framtida värdesäkring som beaktas vid en uppdatering av antagandet om årlig löneökning. Vi beräkning enligt god redovisningssed i Sverige betraktar PRI de pensionstillägg som de årligen räknar upp pensionsrätterna med som en ökning av pensionsavsättningen och som en pensionskostnad i resultaträkningen.

3. Överskott i förmånsbestämda planer och tillämpningen av tillgångstaket i IAS 19

I de fall förmånsbestämda pensionsåtaganden tryggas i egen regi, eller genom betalning av premie till ett livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretag som kan lämna sådana uppgifter till arbetsgivarna som möjliggör en redovisning av dem som förmånsbestämda planer enligt IAS 19, uppkommer också frågan om det så kallade tillgångstaket begränsar den del av förvaltningstillgångarna i planen som får medräknas när den förmånsbestämda nettoskulden eller -tillgången fastställs¹². Det berör arbetsgivare som står utanför ITP 2 men som i stället har tecknat förmånsbestämda tjänstepensionsförsäkringar hos livförsäkringsbolag som Skandia eller KPA, som lämnar uppgifter om värdet på förvaltningstillgångar och pensionsavsättningen (och hur det har förändrats under perioden) på tillräcklig detaljeringsnivå¹³. Tillgångstaket är definierat som "nuvärdet av tillgängliga ekonomiska fördelar i form av återbetalningar från planen eller minskningar av framtida avgifter till planen"¹⁴.

Tillgångstaket vid tryggande i egen regi, genom pensionsstiftelse

Min erfarenhet är att de arbetsgivare som tryggar förmånsbestämda pensionsåtaganden genom avsättning till pensionsstiftelse anser att hela tillgångsmassan, utan begränsningar, kan och får användas av arbetsgivaren för gottgörelser i den utsträckning och i den takt som Tryggandelagen §§ 14 – 15 föreskriver. Ett motiv till att företag rättfärdigar en sådan bedömning är att det normalt inte föreligger något lägsta fonderingskrav i dessa planer, såvida inte interna styrdokument stipulerar det. Därför drar dessa

företag slutsatsen att någon effekt av tillgångstaket på redovisning av överskott i dessa planer inte uppkommer. Arbetsgivarna tillgodogör sig överskott i pensionsplanerna på ett annat sätt (genom gottgörelser från pensionsstiftelsen) än när pensionsåtagandena tryggas genom betalning av premie till ett livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretag (genom reduktion av premien, alternativt återbetalning).

Överskott i planer vid betalning av premie till livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretag

De livförsäkrings- och tjänstepensionsföretag som förvaltar förmånsbestämda pensionsplaner lämnar ofta uppgifter om hur stora överskott som finns tillgängliga för respektive arbetsgivare och anställd¹⁵, men där en del är preliminärt fördelade och resten ofördelade. Ingen del av överskottet är förvisso garanterat förrän det betalas ut, men de preliminärt fördelade överskotten finns omedelbart tillgängliga att använda för arbetsgivaren, till exempel för att reducera föreliggande premieinbetalningar eller för värdesäkring. Frågan uppkommer då om endast det preliminärt fördelade överskottet kan medräknas för IAS 19-ändamål, medan det ofördelade överskottet inte kan medräknas, med hänvisning till "tillgångstaket". Här uppstår i så fall en asymmetri jämfört med vid tryggande genom avsättning till pensionsstiftelse, beroende på hur arbetsgivaren har valt att trygga sina åtaganden.

Vägledning rörande överskott vid förvaltning av livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretag
Vägledning finns i *IFRIC 14 – IAS 19 Begränsningen av en förmånsbestämd tillgång, lägsta fonderingskrav och samspelet dem emellan*, där det framgår att: "[e]n ekonomisk fördel, i form av återbetalning eller

minskning av framtida avgifter, är *tillgänglig* [min kursivering] om företaget kan realisera den vid någon tidpunkt under planens löptid eller när planens förpliktelser har reglerats. I synnerhet kan en sådan ekonomisk fördel vara tillgänglig även om den inte kan realiseras direkt vid rapportperiodens slut.¹⁶ Tillgängligheten är dock inte avhängig av *hur* företaget avser att använda överskottet, men återbetalningen av överskottet måste vara ovillkorad; till den del företagets rätt till återbetalning av ett överskott beror på förekomsten eller frånvaron av en eller flera osäkra framtida händelser som inte helt ligger inom företagets kontroll, anses inte företaget ha en sådan ovillkorad rätt (och ska sålunda inte redovisa en tillgång till den delen)¹⁷. Ekonomiska fördelar i form av reduktioner av framtida avgifter till planen är företagets framtida kostnad för tjänstgöring för varje period över den kortare av planens förväntade löptid och företagets förväntade livslängd.

En tillförlitlig beräkning av beloppet i fråga förutsätter dock att företaget kan göra en bedömning av när det allokerade beloppet kommer företaget till del. Om företaget har för avsikt att använda ett preliminärt fördelat överskott bör det också redovisas som förvaltningstillgångar som inte begränsas av tillgångstaket, eftersom det då är sannolikt att man har en framtida ekonomisk fördel som företaget kommer att utnyttja. Det innebär att den "faktiska" kostnaden, efter utnyttjade överskott, redovisas i varje period, vilket innebär att pensionskostnaderna som betalas kommer bli lägre på grund av detta. Däremot bör ofördelade överskott inte redovisas som en tillgång med hänvisning till reglerna för tillgångstaket, till följd av den osäkerhet, utanför företagets kontroll, som är förknippad med dessas framtida förekomst och utnyttjandet. I förhållande till överskott i pensionsplan som tryggas genom avsättning till pensionsstiftelse innebär det en begränsning, som motiveras av att arbetsgivaren inte har kontroll på samma sätt gällande hur överskott ska utnyttjas, eller när.

Överskott som livförsäkringsföretagen har identifierat för arbetsgivarna som tryggar sina förmånsbestämda planer kan fluktuera, de kan antingen öka eller minska kraftigt. Volatiliteten förklaras både av värdeförändringar på placeringstillgångarna och på det förmånsbestämda åtagandet, vilket kan medföra att pensionsåtagandet över tid kan variera mellan både över- och underskott. Såvida inte företaget har bedömt att det är sannolikt att man kommer ansöka om att få använda överskottet till framtida premiebetalningar är det min bedömning att ett företag ska vara ganska restriktivt och försiktigt med att redovisa någon fordran/intäkt, eftersom överskottet inte är garanterat eller ovillkorat utan kan tas tillbaka av försäkringsbolaget (och därför

svårigen "tillgängligt" för återbetalning eller reduktion av avgifter). Min erfarenhet är att företag därför ofta inte redovisar detta överskott. Däremot är det min bedömning att det är viktigt, särskilt om det ej redovisade överskottet är väsentligt, att ett företag lämnar upplysning om storleken på det ej redovisade överskottet per bokslutsdagen, eftersom det skulle vara av intresse för arbetstagarna som omfattas av planen samt investerare som är intresserade av eventuella tillgångar som inte redovisas.

Min tolkning är att tillämpare i pensionsnoten ska upplysa om hur stort överskott som har använts för att "betala" årets pensionskostnader, för att förklara avvikelser mot förra året¹⁸. Av upplysningskraven i IAS 19 följer också att information ska lämnas om effekten av tillämpningen av tillgångstaket¹⁹.

4. Avslutande tankar och reflektioner

Som förhoppningsvis framgår av denna artikel är det som revisor viktigt att ha en förståelse för hur överskott i förmånsbestämda pensionsplaner uppstår och löpande tilldelas. Dessutom hur de påverkar redovisningen enligt IAS 19 respektive god redovisningssed i Sverige, särskilt i tider av hög inflation, då beloppen kan vara betydande. Det handlar dels om att fastställa och dokumentera en bedömning av risken för väsentliga fel kopplade till redovisning av värdesäkring och överskott i förmånsbestämda pensionsplaner²⁰, dels att utmana tillämpad aktuariell metod²¹ och antaganden i granskningen av pensionsavsättningarna på lämpligt sätt.²²

Inom ramen för bokslutsgranskningen bör revisorerna följa upp hur aktuarierna som beräknar IAS 19-åtagandet beaktar årlig värdesäkring av intjänade pensionsrätter samt hur avvikelser mellan förväntad och faktisk inflation/värdesäkring redovisas. Därtill utmana om det finns behov av att justera detta antagande, om den förväntade framtida inflationstakten och värdesäkring avviker från tidigare förväntningar. Vi bör också vara uppmärksamma på att den inflationstakt som beaktas vid fastställande av löneökning- och inkomstbasbeloppsökningstakt är konsistent med det generella inflationsantagandet som används i beräkningen.

Som nämnts ovan kan det ifrågasättas om det är korrekt att periodisera den ökning av pensionsavsättningen som PRI beräknar enligt svenska redovisningsregler i januari varje år till följd av värdesäkring jämnt fördelat över räkenskapsåret. I tider av låg inflation har den ökningen varit marginell men i rådande inflationsläge kan denna principiella fråga bli väsentlig. Enligt min uppfattning bör den uppräkningsen alltid redovisas som en momentan skuldökning i närmast efterföljande bokslut efter att beslutet är fattat, eftersom det avser redan intjänade pensionsrätter. Detta skulle kunna åstadkommas genom att

PRIs beloppsuppgifter som de skickar ut avseende avsättningens storlek per den 31 december inkluderar uppräknig avseende innan årsskiftet beslutad värdesäkring. Alternativt att K3s vägledning ändras så att företagen ska redovisa sin pensionsskuld med beaktande av beslutad värdesäkring, även om den inte ingår i beloppsuppgiften från PRI²³.

Det saknas för närvarande en uttrycklig, enhetlig praxis för redovisning av ofördelade överskott i förmånsbestämda planer utanför ITP; det är en bedömningsfråga om dessa ska tillgodoräknas vid fastställande av nettotillgång/skuld enligt IAS 19, eller om de ska "kapas" med tillämpning av tillgångstaket. Bedömningen är avhängig vad som är föreskrivet om hur överskott kan disponeras, och när. I slutändan är det i många fall avgörande hur reglerna i stadgarna eller andra bestämmelser är utformade för den enskilda planen/stiftelsen som avgör om överskotten är tillgängliga för återbetalning eller reduktion av avgifter. Dessa regler, som kan vara mycket snäva, eller mycket vida, vad det gäller vad överskott kan användas till är därför viktiga för en revisor att förstå för att kunna bedöma om redovisning av ett pensionsåtagande är rimlig. Inom ramen för dessa stadgar och bestämmelser har därför företagsledning och styrelse att fastställa en lämplig redovisningsprincip, baserat på nämnda bedömning, när finansiella rapporter upprättas, och även upplysa om den.

En sista reflektion är, baserat på mina iakttagelser, att det sällan framgår av företagets redovisningsprinciper eller noter hur överskottstilldelning och värdesäkring beaktas vid beräkningen av pensionsavsättningarna. Detta gäller oavsett om företaget tillämpar IFRS eller god redovisningssed i Sverige. Enligt min erfarenhet framgår det i många fall inte heller i vilken utsträckning som tillgångstaket tillämpas på ofördelade överskott. Därför är min rekommendation att vi som revisorer bör uppmärksamma företagen på vikten av att upplysningar lämnas i erforderlig utsträckning om hur värdesäkring beaktas i de metoder och antaganden som tillämpas (under förutsättning att informationen är väsentlig för det enskilda företaget).

Liten ordlista

- **Livförsäkrings- och tjänstepensionsföretag:** tjänstepensionsverksamhet kan bedrivas enligt två lagar i Sverige; antingen av ett livförsäkringsföretag (ömsesidigt försäkringsbolag, aktieförsäkringsbolag eller försäkringsförening) enligt 2010 års Försäkringsrörelselag eller av ett tjänstepensionsföretag (ömsesidigt tjänstepensionsbolag, tjänstepensionsaktiebolag eller tjänstepensionsförening) enligt 2019 års Lag om tjänstepensionsföretag.
- **Ofördelade överskott:** Överskott i en pensionsplan uppstår när avkastningen på förvaltningstillgångarna överstiger garanterade åtaganden eller när utfall avseende aktuariella antaganden om dödlighet, sjuklighet och driftskostnader är positivt. De överskott som ännu inte har fördelats till försäkringstagarna (arbetsgivare) eller de försäkrade (arbetstagarna) är ofördelade och utgör en del av konsolideringsfonden (det egna kapitalet) i bolaget.
- **Fördelade överskott:** Överskott som enligt beslut har fördelats till de försäkrade (i form av pensionstillägg och fribrevsuppräknig) eller försäkringstagarna (i form av framtida premierreduktion). Fördelade överskott är inte garanterade, med vilket menas att den skulle kunna återtas. Den redovisas som en diskretionär del inom konsolideringsfonden.
- **Tilldelade överskott:** Överskott som tillgodoräknats försäkringstagarna i form av sänkning av premien eller de försäkrade i form av höjd garanterad försäkringsförmån eller utbetalt pensionstillägg. Tilldelade överskott är garanterade och kan inte återtas av försäkrings- eller tjänstepensionsföretaget.
- **Pensionstillägg:** Överskott i form av höjning av försäkringsförmåner under utbetalning som de försäkrade får utöver den garanterade förmånsbestämda pensionen för att kompensera för inflation.
- **Fribrevsuppräknig:** Överskott i form av höjning av de försäkrades pensionsrätt som intjänats före pensionsåldern som de försäkrade får utöver den garanterade förmånsbestämda pensionen.
- **Premierreduktion:** Den del av försäkringspremien som arbetsgivaren "betalar" genom utnyttjande av fördelade eller tilldelade överskott.

HENRIK PERSSON

Auktoriserad revisor och redovisningsspecialist på Deloitte.

Fotnoter

- 1) Förmånsbestämda planer som omfattar flera arbetsgivare och som tryggas genom premiebetalningar till livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretag.
- 2) Se Alecta konsolideringspolicy [Konsolideringspolicy | Alecta](#)
- 3) Se Liten ordlista sist i artikeln för definition av dessa begrepp.
- 4) De fördelade överskotten inom konsolideringsfonden, tillsammans med de försäkringstekniska avsättningarna, som en andel av placeringstillgångarna, är ett uttryck för den kollektiva konsolideringen i livförsäkrings- eller tjänstepensionsföretaget.
- 5) Inom den förmånsbestämda ITP-planen finns en rätt till en särskild kompletteringspension, kallad ITPK-pension, där arbetsgivaren betalar 2,0 % av den pensionsmedförande lönen till tjänstemannens ITPK-försäkring. Tjänstemannen väljer själv försäkringsgivare för en traditionell pensionsförsäkring eller en fondförsäkring. Överskott i försäkringen tillfaller tjänstemannens försäkring. Även så kallad ursprunglig ITPK värdesäkras (genom pensionstillägg).
- 6) Att de totala pensionsförmånerna som en anställd är berättigad till tjänas in snabbare än förväntat ska dock inte förväxlas med att den pensionsgrundande tjänstetiden enligt ITP-avtalet är 360 månader som ansluten till avdelning 2 för att få maximala pensionsförmåner; lägre tjänstetid minskar pensionen i motsvarande mån.
- 7) Denna minskning av premien ska inte heller förväxlas med premiereuktion, som är ett sätt för arbetsgivarna att "betala" fakturerade premier genom användning av fördelade överskott.
- 8) Se IAS 19 p 88.
- 9) Se IAS 19 p 78.
- 10) I IAS 19 p 67 – 68 föreskrivs en *Project Unit Credit Method* (PUCM) för att fastställa nuvärdet av de förmånsbestämda förpliktelserna, de tillhörande kostnaderna avseende tjänstgöring under innevarande period och, i förekommande fall, tillhörande kostnader avseende tjänstgöring under tidigare perioder. Till skillnad från nuvärdesberäkningen enligt god sed i Sverige innebär PUCM att varje tjänstgöringsperiod anses ge upphov till en tillkommande enhet av den totala slutliga förpliktelsen och att varje sådan enhet värderas separat för att bygga upp den slutliga förpliktelsen på balansdagen.
- 11) PRIs praxis är att fatta beslut cirka en månad efter Alecta varje år om att de ska värdesäkra i samma utsträckning.
- 12) Tillgångstaket i IAS 19 tillämpas oavsett om det är ett överskott eller underskott i planen. I det här exemplet har jag dock antagit att det föreligger ett överskott som är fördelat på en preliminärt fördelat och en ofördelat del.
- 13) Detta alltså till skillnad från ITP 2 där Alecta inte kan lämna sådana uppgifter till respektive arbetsgivare som krävs för att redovisa denna förmånsbestämda plan som omfattar flera arbetsgivare som en förmånsbestämd plan enligt IAS 19.
- 14) Se IAS 19 p 8. Jfr Forssén 2022b, avsnitt 3.2.3.
- 15) Det handlar alltså om arbetsgivare utan kollektivavtal som tecknar tjänstepensionsförsäkring som ett livförsäkringsbolag som Skandia eller arbetsgivare som har tryggt pensionsutfästelser i egen regi men som har "löst in" dessa genom betalning av engångspremie till ett livförsäkringsbolag mot att det tar över trygghandlet. Dock inte Alecta Tjänstepensionsförsäkring, Ömsesidigt, eftersom de för merparten av de intjänade pensionsförmånerna saknar information om fördelning av intjänandet mellan respektive anställds sista, nuvarande och tidigare arbetsgivare som är anslutna till ITP. Alecta registrerar hela intjänandet för respektive individ på den sista arbetsgivaren och kan därför inte göra en sådan exakt fördelning av tillgångar och avsättningar till respektive arbetsgivare, vilket är en förutsättning för att varje arbetsgivare ska kunna redovisa sin andel av den förmånsbestämda planen som en sådan enligt IAS 19.
- 16) Se IFRIC 14 p 8.
- 17) Se IFRIC 14 p 12.
- 18) Detta för att uppfylla kraven i IAS 19 p 135 – 137 om att lämna upplysningar som identifierar och förklarar beloppen i företagens finansiella rapporter som uppkommer från dess fastställda förmånsbestämda planer (i detta fall periodens tjänstgöringskostnader; hur stora ekonomiska fördelar som har utnyttjats i perioden för att minska periodens avgifter till pensionsplanen). Förekomsten av överskott som löpande kan användas för att reducera avgifter till planen är ett av dess kännetecken som behöver upplysas om, samt vilken monetär effekt det har haft på årets kostnader, för att läsarna ska få en uppfattning om det
- 19) Se IAS 19 p 139 a) och 140 a)
- 20) Se ISA 315 p 19b och A82 – 84 samt ISA 540 p 13 – 16.
- 21) Framförallt hur PUCM har tillämpats; om arbetsmomenten i beräkningarna har tillämpats i rätt ordning och på rätt sätt, snarare än metoden som sådan.
- 22) Se ISA 540 p 22 – 24.
- 23) Bokföringsnämnden har dock i sitt remissförslag (se [Här samlas Bokföringsnämndens remisser - BFN](#)) över ändringar i K3 inte föreslagit någon ändring av 28.21 i detta avseende.